

I. KRIMINOLOGINĖS PROBLEMOS SOCIALINIŲ POKYČIŲ RAIDOJE

NETEISĖTI BANDYMAI PAVEIKTI TEISĖJŲ IR PROKURORŲ DARBĄ LIETUVOJE (VIKTIMOLOGINIS TYRIMAS)

Doc. dr. Genovaitė Babachinaitė

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminologijos katedra, Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 46 18

Elektroninis paštas crimlogd@ltu.lt

Pateikta 2001 m. sausio 22 d.

Parengta spausdinti 2001 m. balandžio 19 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedros prof. habil. dr. J. Galinaitytė ir
Valstybinio valdymo fakulteto Psichologijos katedros prof. habil. dr. V. Justickis*

Santrauka

Straipsnyje aptariami tarptautinio empirinio viktimologinio tyrimo, atlikto Lietuvoje 2000 m. siekiant nustatyti neteisėtus bandymus paveikti teisėjų ir prokurorų darbą, rezultatai. Anoniminės anketinės apklausos tuo pačiu metu buvo surengtos dviejose šalyse: Suomijoje ir Lietuvoje. Straipsnio autorė unifikuotą anketą pritaikė Lietuvai ir papildė ją šaliai aktualiais klausimais. Anketas užpildė 55,5 proc. teisėjų ir 75,4 proc. prokurorų, kurie tyrimo metu ėjo šias pareigas Lietuvoje. Buvo tiriamos keturios neteisėto poveikio teisėjams ir prokurorams rūšys: bandymai papirkti, šantažuoti juos arba jų šeimų narius, draugus, artimuosius, grasinimai ir fizinė žala.

Teisėjai, kurie asmeniškai arba per draugus, artimuosius nepatyrė minėtų rūšių neteisėto poveikio per pastaruosius penkerius metus, sudaro nuo 83,4 proc. iki 94,6 proc. užpildžiusiųjų anketas.

Maždaug kas aštuntas teisėjas patyrė dvejopą labiausiai paplitusį neteisėtą poveikį – grasinimus ir bandymus papirkti.

Prokurorai, kurie asmeniškai arba per jų draugus, artimuosius nepatyrė minėtų rūšių neteisėto poveikio per pastaruosius penkerius metus, sudaro nuo 84,4 proc. iki 96,1 proc. užpildžiusiųjų anketas.

Labiausiai paplitęs neteisėtas poveikis prokurorams yra grasinimai. Jų patyrė kas septintas prokuroras.

Šiuo metu Europoje ir kituose žemynuose intensyviai nagrinėjamos organizuoto nusikalstamumo ir jo prevencijos problemos. Tiriamas jo poveikis įvairių socialinių grupių veiklai ir jos prielaidoms. Daug dėmesio skiriama teisėsaugos institucijų veiklos sąlygoms šiuo aspektu tirti. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija yra ir nacionalinė, ir transnacionalinė problema, tačiau pastaroji labiau paplitusi šalies viduje. Taigi susidaro bendra socialinė erdvė, kuriai būdingos panašios problemos, todėl jas geriausiai spręsti kartu.

Suomijos nacionaliniame teisės politikos tyrimų institute buvo parengta anketa siekiant ištirti neteisėtus bandymus paveikti prokurorų bei teisėjų darbą Suomijoje ir Lietuvoje. Tyrimo koordinatorių ir organizatorių buvo šio instituto direktorius tyrimams dr. Kauko Aromaa.

Šiam tikslui parengta anketa (klausimynas) turėjo būti pritaikyta ištirti padėtį Lietuvoje.

Straipsnio autorė adaptavo unifikuotą anketą (klausimyną) Lietuvai ir papildė ją klausi-

mais apie anksčiau minėto pobūdžio viktimizacijos procesų paplitimą Lietuvoje, t.y. ne konkre-
taus fizinio ar juridinio asmens atžvilgiu, o apskritai. Iš savo darbo teisėju arba prokuroru patir-
ties respondentai buvo prašomi įvertinti korupcinių ryšių paplitimą mūsų visuomenėje, kokio
pobūdžio (ekonominio, finansinio ir pan.) bylose jie yra dažniausi. Taigi tiriamieji buvo savo
ekspertinės nuomonės šiuo konkrečiu klausimu reiškėjai.

Lauko tyrimas Lietuvoje vyko nuo 1999 m. spalio iki 2000 m. sausio. Jį atliko (t.y. anketas
išplatino, surinko ir gautus duomenis pagal SPSS-9 metodiką pateikė) Teisės instituto dar-
buotojai. Mokslinį dalyko tyrimą (analizę) atliko doc. dr. G. Babachinaitė. Lauko tyrimo metu
Lietuvos Respublikoje dirbo 598 teisėjai ir 790 prokurorų, tad anketos buvo išsiųstos iš viso
1388 asmenims. Visi tiriamieji pageidavo, kad tyrimo anonimiškumas būtų užtikrintas: anke-
tos anonimiškai išplatintos, anonimiškai užpildytos ir anonimiškai grąžintos.

Anketas užpildė:

- 332 teisėjai, arba 55,5 proc. visų teisėjų;
- 596 prokurorai, arba 75,4 proc. visų prokurorų.

Tyrimo dalykas buvo teisėjų arba prokurorų vertinimas dėl jų pačių darbo sąlygų, dėl
tam tikros galimos prievartos darbe arba dėl atliekamo darbo pobūdžio. Taigi tyrimas apėmė
visus galimus neteisėtus bandymus paveikti prokurorų ir teisėjų darbą. Tiesioginė prievarta ir
grasinimai teisėjui, prokurorui arba jų šeimos nariams čia papildomi kitais įmanomais būdais,
kuriais „neteisėta įtaka“ gali būti daroma arba bandoma daryti, – kyšininkavimu, šantažu, prie-
kabiavimu, šmeižimu ir įžeidinėjimu, kitomis keršto apraiškomis, nukreiptomis prieš tiriamąjį
arba jo šeimos narius, artimuosius arba kitus tiriamajam svarbius asmenis, arba prieš jų turtą.
Kaip matome, šio tyrimo dalykas yra platesnis negu bendros prievartos darbe studijose,
platesnis negu vien tik organizuoto nusikalstamumo poveikio prokurorų ir teisėjų darbui tyri-
mas. Pastarojo tyrimo tikslas buvo nustatyti neteisėtų bandymų paveikti teisėjų ir prokurorų
darbą paplitimą. Paprastai jis siejamas su saugumo jausmo darbe problema, šio darbo svar-
bos pripažinimo problema, palankių darbo sąlygų teisėjams ir prokurorams užtikrinimo pro-
blema siekiant maksimaliai apsaugoti teisėjus ir prokurorus nuo tikimybės patirti ne tik įvairias
organizuoto nusikalstamumo spaudimo jiems apraiškas, bet ir bet koki kitokį spaudimą (pvz.,
politinį arba pavaldumo santykių ir t.t.).

Teisėjai

Šioje straipsnio dalyje pateikiami ir interpretuojami duomenys, gauti anketinės teisėjų
apklausos metodu. Pirmiausia svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad bandymų daryti neteisėtą
poveikį patyrė tik labai maža teisėjų dalis. Teisėjai, asmeniškai nepatyrę neteisėto įvairių rūšių
poveikio, sudaro nuo 83,4 iki 94,9 proc. Bandymų daryti neteisėtą poveikį teisėjo šeimai, gimi-
nėms ir draugams buvo patirta dar mažiau. Nuo 94,6 proc. iki 97,3 proc. teisėjų, užpildžiusių
anketas, tokio poveikio nepatyrė. Taigi toliau darbe nagrinėjami duomenys apie likusius teisė-
jus. Vidutiniškai jie sudaro maždaug 7 proc. Šią situaciją gerai iliustruoja 1 ir 2 lentelės.

1 lentelė. Neteisėtų bandymų paveikti teisėjų darbą bendra charakteristika

Nr.	Neteisėto poveikio teisėjams rūšys	Teisėjai			
		Nepatyrę neteisėto poveikio		Patyrę neteisėtą poveikį	
		Abs. skaičius teisėjų, atsakiusių, kad nepatyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusių anketas skaičiaus	Abs. skaičius teisėjų, atsakiusių, kad patyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusių anketas skaičiaus
1	2	3	4	5	6
1.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) Jus papirkti per pastaruosius penkerius metus?	277	83,4	43	12,9

1	2	3	4	5	6
2.	Ar grasino Jums tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) per pastaruosius penkerius metus?	282	84,9	40	12,1
3.	Ar tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) padarė Jums fizinės žalos per pastaruosius penkerius metus?	315	94,9	8	2,4
4.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) Jus šantažuoti per pastaruosius penkerius metus?	314	94,6	8	2,4

N = 332

Kaip matome, santykinai nedidelė dalis teisėjų patyrė neteisėtų bandymų paveikti jų darbą. Maždaug kas aštuntas teisėjas patyrė dvejopą labiausiai paplitusį neteisėtą poveikį – grasinimus ir kėsinimąsi papirkti. Antrą vietą pagal neteisėto poveikio dažnumą užima fizinė žala. Tačiau šis rodiklis nedidelis – tik 8 teisėjai (2,4 proc.) per pastaruosius penkerius metus patyrė fizinę žalą. Šį neteisėtą poveikį teisėjai patiria penkis kartus rečiau už pirmųjų dviejų rūšių poveikį. Antroji pagal dažnumą yra ir likusioji neteisėto poveikio teisėjams rūšis – šantažas. Tiek pat teisėjų, t.y. 8 (2,4 proc.), per pastaruosius penkerius metus buvo šantažuojami. Šį neteisėtą poveikį teisėjai patiria taip pat penkis kartus rečiau nei pirmųjų dviejų rūšių poveikį.

2 lentelė. Neteisėtų bandymų paveikti teisėjų darbą per poveikį šeimai, giminėms ir draugams bendra charakteristika

Nr.	Neteisėto poveikio teisėjo šeimai, giminėms ir draugams rūšys	Teisėjai			
		Nepatyrė neteisėto poveikio		Patyrė neteisėtą poveikį	
		Abs. skaičius teisėjų, atsakiusių, kad nepatyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusių anketas skaičiaus	Abs. skaičius teisėjų, atsakiusių, kad patyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusių anketas skaičiaus
1	2	3	4	5	6
1.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) papirkti Jūsų šeimą, giminės ar draugus per pastaruosius penkerius metus?	314	94,6	9	2,7
2.	Ar grasino tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) Jūsų šeimai, giminėms ar draugams per pastaruosius penkerius metus?	317	95,5	7	2,1

1	2	3	4	5	6
3.	Ar tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) padarė fizinės žalos Jūsų šeimai, giminėms arba draugams per pastaruosius penkerius metus?	321	96,7	1	0,3
4.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) šantažuoti Jūsų šeimą, gimines ar draugus per pastaruosius penkerius metus?	323	97,3	0	0

N = 332

Taigi, kaip matome, neteisėto poveikio teisėjo šeimai, giminėms arba draugams ir tokio paties poveikio pačiam teisėjui rūšys pagal jų reiškimosi dažnumo eiliškumą sutampa, tačiau jų poveikis teisėjo šeimai, giminėms arba draugams yra daug retesnis negu tiesioginiai neteisėti bandymai paveikti pačius teisėjus. Teisėjo šeimai, giminėms ir draugams grasinama beveik šešis kartus rečiau negu tiesiogiai teisėjui. Panaši ir kėsಿನimosi papirkti teisėjo šeimą, gimines arba draugus padėtis. Šie kėsಿನimai maždaug penkis kartus retesni negu kėsಿನimaisi papirkti patį teisėją. Šantažo ir fizinės žalos teisėjo artimieji apskritai nėra patyrę (išskyrus vieną fizinės žalos padarymo atvejį (0,3 proc.)).

Taigi palyginę abiejų lentelių duomenis galime padaryti išvadą, kad per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje neteisėtai paveikti teisėjus asmeniškai bandyta beveik šešis kartus dažniau negu per tokio paties pobūdžio poveikį teisėjo šeimai, giminėms arba draugams. Lietuvoje stengiamasi paveikti teisėjų darbą bandant daryti neteisėtą poveikį patiems teisėjams.

Didžiausia dalis teisėjų neteisėtą poveikį patyrė tik vieną kartą: trys ketvirtadaliai – fizinę žalą, pusė – grąsinimus, pusė – šantažą, šiek tiek mažiau kaip vienas ketvirtadalis teisėjų – bandymą papirkti.

Kadangi neteisėti bandymai paveikti teisėjų darbą per poveikį jų šeimai, giminėms arba draugams apskritai reti šiame tyrime, tad ir poveikio dažnumas nėra daugiasluoksnis (daugelio gradacijų).

Apskritai galima daryti išvadą, kad teisėjai asmeniškai arba per šeimą, gimines ir draugus neteisėtą bandymą paveikti jų darbą dažniausiai patyrė tik po vieną kartą – nuo pusės iki trijų ketvirtadalių, o pagal kai kurias poveikio rūšis – visi teigiamai atsakiusieji teisėjai. Antra išvada yra ta, kad intensyviausiai, t.y. daug kartų bandoma papirkti teisėją asmeniškai arba per jo šeimos narius, gimines, draugus.

Be to, teisėjai buvo apklausti (paprąšyti atsakyti į klausimą) dėl korupcijos paplitimo visuomenėje pagal jų nagrinėtų baudžiamųjų, civilinių ir administracinių bylų medžiagą, iš kurios buvo galima numanyti apie buvusius (arba esamus) korupcinius ryšius. Kita vertus, žinome, kad organizuotas nusikalstamumas reiškiasi ir per korupcinius ryšius visuomenėje. Taigi šis teisėjų vertinimas netiesiogiai nurodo ir organizuoto nusikalstamumo mastą, ir jo galimybes Lietuvoje.

3 lentelė. Teisėjų nagrinėtų baudžiamųjų, civilinių ir administracinių bylų dalis, leidusi jiems numanyti esant korupcinių ryšių visuomenėje

Korupcinių ryšių visuomenėje paplitimas	Teisėjai		
	Abs. skaičius	Proc. nuo bendro skaičiaus	Proc. nuo atsakiusių į šį klausimą skaičiaus
1	2	3	4
Tokių bylų nebuvo	204	61,4	65,4
Tik kelios bylos	84	25,3	26,9

1	2	3	4
Maždaug vienas dešimtadalis	17	5,1	5,4
Vienas penktadalis			
Vienas ketvirtadalis	1	0,3	0,3
Vienas trečdalis	1	0,3	0,3
Maždaug pusė	1	0,3	0,3
Dauguma bylų	2	0,6	0,6
Visos tam tikro pobūdžio bylos	2	0,6	0,6
Visi atsakiusieji į klausimą	312	94,0	100,0
Neatsakė	20	6,0	
Visi užpildžiusieji anketas (N)	332	100,0	

Kaip matome, santykinai gana daug teisėjų, nagrinėjusių įvairias bylas, patvirtino korupcijos paplitimą socialinėje aplinkoje. Net 108 (32,5 proc.) teisėjų užpildžiusių anketas, apie korupcijos paplitimą atsakė teigiamai. Tai sudaro trečdalį minėtų teisėjų. Tiesa, 84 teisėjai (25,3 proc.), t.y. ketvirtadalis teigiamai atsakiusių, nurodė, kad korupcijos atvejus jie yra konstatavę tik keliose įvairaus pobūdžio bylose. 17 (5,1 proc.) teisėjų nurodė, kad net dešimtadalis įvairaus pobūdžio bylų galėjo būti susijusios su korupcija. Keturi teisėjai (1,2 proc.) pažymėjo, kad daugumą arba visas tam tikro pobūdžio bylas galima susieti su korupciniais ryšiais visuomenėje.

Duomenys apie korupcinius ryšius teisėjų tirtose įvairaus pobūdžio bylose yra patikimi ir pakankamai reprezentatyvūs – trečdalis (32,5 proc.) visų anketas užpildžiusių teisėjų, kaip jau buvo minėta, patvirtino, jog korupciniai ryšiai egzistuoja. Tuo tarpu tik 6 teisėjai (1,8 proc.) neteisėtą poveikį jiems ir jų artimiesiems įvertino kaip organizuoto nusikalstamumo suplanuotus ir apgalvotus būdus daryti įtaką jų darbui. Šie duomenys akivaizdžiai prieštaringi. Žinoma, ne visi korupciniai ryšiai visuomenėje priklauso organizuoto nusikalstamumo veiklos sferai. Gali būti, kad dauguma jų egzistuoja už organizuoto nusikalstamumo ribų. Be abejo, korumpuoti valstybės tarnautojai gali veikti pavieniui, neorganizuotai. Pavieniai ryšiai gali sudaryti didžiausią korupcinių ryšių visuomenėje dalį. Tačiau taip pat reikia turėti galvoje ir tai, kad valstybėje, kuri gana plačiai, daugiau negu reikėtų rinkos ekonomikai funkcionuoti, reguliuoja šalies ūkį, tam tikra šešėlinių išteklių (piniginių ir kitų) dalis ūkyje perpaskirstoma taip, kad ir tiesiogiai nekuriantys ūkio produkto gautų to šešėlinio pelno dalį. Manychiau, kad šie procesai nėra stichiniai, neorganizuoti, o reiškiasi kaip tam tikri nuolatiniai, sistemiški ir dėsningi korupciniai ryšiai visuomenėje. Sistemiškumas visada nurodo vienokį arba kitokį organizuotumo lygmenį. Taigi galima teigti, kad šio pobūdžio korupciniai ryšiai yra organizuoti, tačiau nebūtinai priklauso organizuoto nusikalstamumo veiklos sferai. Taigi ypač aktuali tampa organizuoto nusikalstamumo definicijos ribų problema. Gali būti, kad dalis organizuotų korupcinių ryšių visuomenėje, kurių mes nepriskiriame organizuotam nusikalstamumui, iš tiesų jai priklauso. Matyt, taip pat būtų galima teigti, kad šie organizuoti, sistemiški ir dėsningi korupciniai ryšiai visuomenėje iš dalies neaplenkia ir teisminės valdžios veiklos sferos.

Prokurorai

Šioje straipsnio dalyje pateikiami ir interpretuojami duomenys, gauti anketinės prokurorų apklausos metodu. Anketas užpildžiusių prokurorų yra beveik dvigubai daugiau negu teisėjų; jas užpildė, kaip jau buvo minėta, trys ketvirtadaliai anketavimo metu Lietuvoje dirbusių prokurorų. Bendrą tyrimo duomenų padėtį iliustruoja 4 ir 5 lentelės.

Kaip matome, didžioji dalis (nuo 84,4 proc. iki 96,1 proc.) prokurorų, užpildžiusių anketas, per pastaruosius penkerius metus asmeniškai nepatyrė jokio neteisėto poveikio. Bandyimų daryti neteisėtą poveikį prokuroro šeimai, giminėms ir draugams buvo dar mažiau – jų nepatyrė nuo 96,1 proc. iki 97,0 proc. prokurorų.

Patyrusieji bandymų daryti neteisėtą poveikį vidutiniškai sudaro daugiau kaip 7 proc. visų anketas užpildžiusių prokurorų.

4 lentelė. Neteisėtų bandymų paveikti prokurorų darbą bendra charakteristika

Nr.	Neteisėto poveikio prokurorams rūšys	Prokurorai			
		Nepatyrė neteisėto poveikio		Patyrė neteisėtą poveikį	
		Abs. skaičius prokurorų, atsakiusių, kad nepatyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusiųjų anketas skaičiaus	Abs. skaičius prokurorų, atsakiusių, kad patyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusiųjų anketas skaičiaus
1	2	3	4	5	6
1.	Ar grasino Jums tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) per pastaruosius penkerius metus?	503	84,4	82	14,1
2.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) Jus papirkti per pastaruosius penkerius metus?	516	86,6	66	11,0
3.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) Jus šantažuoti per pastaruosius penkerius metus?	561	94,1	19	3,2
3.	Ar tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) padarė Jums fizinės žalos per pastaruosius penkerius metus?	573	96,1	8	1,3

N = 596

Dažniausias neteisėtas poveikis, kurį patyrė prokurorai, yra grasinimai. Grasinimų patyrė kas septintas prokuroras. Bandymų papirkti patyrė kas devintas anketą užpildęs prokuroras. Tačiau tik 3,2 proc. prokurorų patyrė bandymų juos šantažuoti (arba kas trisdešimt pirmas) ir 1,3 proc. (arba kas septyniasdešimt šeštas) – fizinę žalą. Taigi šantažą prokurorai patyrė keturis kartus rečiau negu grasinimus ir tris kartus rečiau negu bandymus papirkti. O fizinę žalą jie patyrė dar rečiau – maždaug dešimt kartų rečiau negu grasinimus arba bandymus papirkti.

Neteisėto poveikio prokuroro šeimai, giminėms arba draugams bendrą padėtį apibūdina 5 lentelė.

Taigi, kaip matome, grasinimai ir bandymai papirkti prokuroro šeimą, gimines arba draugus pagal jų reiškimosi dažnumo eiliškumą sutampa, tačiau jie daug kartų retesni negu tiesioginiai grasinimai ir bandymai papirkti pačius prokurorus. Prokuroro šeimai, giminėms ir draugams grasinama dešimt kartų rečiau negu pačiam prokurorui. Panaši ir kėsintis papirkti prokuroro šeimą, gimines arba draugus padėtis. Šie kėsinimaisi vienuolika kartų retesni negu kėsinimaisi papirkti patį prokurorą.

Likusios dvi neteisėto poveikio prokuroro šeimai, giminėms arba draugams rūšys nėra identiškos jų reiškimosi intensyvumo eiliškumui pačių prokurorų atžvilgiu. Prokurorų artimieji, atvirkščiai negu patys prokurorai, dažniau patyrė fizinę žalą negu šantažą. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju poveikio reiškimosi intensyvumas taip pat buvo daug kartų mažesnis negu prokurorų atžvilgiu – maždaug tris kartus mažesnis fizinės žalos atveju ir net šešiolika kartų – šantažo atveju.

5 lentelė. Neteisėtų bandymų paveikti prokurorų darbą per poveikį šeimai, giminėms ir draugams bendra charakteristika

Nr.	Neteisėto poveikio prokuroro šeimai, giminėms ir draugams rūšys	Prokurorų šeimos, giminės ir draugai			
		Nepatyrę neteisėto poveikio		Patyrę neteisėtą poveikį	
		Abs. skaičius teisėjų, atsakiusių, kad nepatyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusiųjų anketas skaičiaus	Abs. skaičius atsakiusiųjų, kad patyrė	Proc. nuo bendro užpildžiusiųjų anketas skaičiaus
1	2	3	4	5	6
1.	Ar grasino tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) Jūsų šeimai, giminėms ar draugams per pastaruosius penkerius metus)?	573	96,1	8	1,4
2.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) papirkti Jūsų šeimą, gimines ar draugus per pastaruosius penkerius metus?	575	96,5	6	1,0
3.	Ar tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) padarė fizinės žalos Jūsų šeimai, giminėms ar draugams per pastaruosius penkerius metus?	577	96,8	3	0,5
4.	Ar kėsinosi tardomieji arba jų atstovai (oficialūs ar kiti) šantažuoti Jūsų šeimą, gimines ar draugus per pastaruosius penkerius metus?	578	97,0	1	0,2

N = 596

Taigi palyginę abiejų lentelių duomenis galime padaryti išvadą, kad neteisėtas poveikis patiems prokurorams per pastaruosius penkerius metus Lietuvoje yra daugiau kaip devynis kartus dažnesnis negu tokio paties pobūdžio poveikis prokuroro šeimai, giminėms arba draugams. Todėl galima manyti, kad Lietuvoje stengiamasi paveikti prokurorų darbą iš esmės per bandymus daryti neteisėtą poveikį patiems prokurorams.

Didžiąją prokurorų, patyrusių neteisėtą poveikį, dalį sudaro prokurorai, patyrę šį poveikį gana dažnai, t.y. vidutiniškai intensyviai (2–4 kartus): maždaug pusė visų prokurorų, kuriems buvo grasinama; šiek tiek mažiau kaip du trečdaliai visų prokurorų, kuriuos buvo bandoma papirkti; apie vienas trečdalis visų prokurorų, kurie buvo šantažuojami arba jiems buvo padaryta fizinė žala. Vieną kartą neteisėtą poveikį patyrė panašiai tiek pat prokurorų: maždaug pusė visų prokurorų, kuriems buvo grasinama; daugiau kaip vienas trečdalis – kuriuos buvo kėsinamasi papirkti; dauguma – beveik du trečdaliai – šantažuotųjų ir tų, kuriems buvo padaryta fizinė žala.

Trylika prokurorų (arba 2,2 proc. užpildžiusiųjų anketas) patyrė itin dažnų bandymų neteisėtais būdais paveikti jų darbą: net penkiems prokurorams (0,9 proc.) daug kartų (nuo 5 iki daugiau kaip 10 kartų) buvo grasinama; penkis prokurorus (0,9 proc.) daug kartų (nuo 5 iki daugiau kaip 10 kartų) buvo bandoma papirkti; du prokurorai (0,3 proc.) buvo 5–7 kartus šantažuojami, o vienas patyrė fizinę žalą daugiau negu 10 kartų.

Teisėjų ir prokurorų atsakymuose apie patirtą fizinę žalą iš esmės pateikti duomenys apie patirtą materialinę žalą, t.y. apie žalą, padarytą jų nekilnojamajam turtui, automobiliui arba apie vagystes iš butų, automobilių ir pan. Taigi prokurorai, kaip ir teisėjai, iš esmės nepatyrė fizinės žalos, nors klausimas buvo suformuluotas norint tiksliai išsiaiškinti būtent fizinę jiems padarytą žalą. Todėl vertinant duomenis apie fizinę žalą prokurorams (kaip ir teisėjams) šitai reikia turėti galvoje.

Kadangi neteisėti bandymai paveikti prokurorų darbą per poveikį jų šeimai, giminėms arba draugams apskritai yra reti pagal šio tyrimo duomenis, tai ir jų intensyvumo atskiram prokurorui rodikliai nėra daugelio gradacijų.

Apskritai tik 2,5 proc. prokurorų arba jų artimųjų patyrė itin dažnų bandymų neteisėtai paveikti jų darbą. Didžiąją dalį (nuo pusės iki dviejų trečdalių) prokurorų ir jų artimųjų buvo bandoma neteisėtai paveikti 2–4 kartus; mažiau kaip pusę teigiamai atsakiusiųjų buvo bandoma neteisėtai paveikti tik vieną kartą.

Kita išvada yra ta, kad daug kartų buvo grasinama prokurorams ir jų šeimoms, giminėms arba draugams.

Apie praktinę neteisėtos įtakos prokurorų darbui patirtį ne baudžiamosiose bylose, o kituose darbo baruose iš 596 prokurorų teigiamai atsakė tik 29 (4,9 proc.), 33 (5,5, proc.) neatsakė, likusieji – 534 (89,6 proc.) atsakė neigiamai. Apie minėto pobūdžio praktinę patirtį prokurorai rašė labai „miglotai“. Tačiau apibendrinant jų komentarus galima teigti, kad dažniausiai neteisėtas poveikis daromas per aukštesnio rango prokurorų grandis. Kontroliuodami prokurorai gali duoti žodinius nurodymus, kuria linkme tirti baudžiamąsias bylas. Ši įtaka daroma prokurorui tiriant skundus, kontroliuojant baudžiamosios bylos tyrimą, palaikant valstybinį kaltinimą teisme, ginant valstybės interesus, nagrinėjant turimą medžiagą ir ruošiant civilinius ieškinius, kurių sumos yra labai didelės – iki 7 milijonų litų ir daugiau. Palaikančių valstybinį kaltinimą prokurorų teisėjai teiraujasi, ar gali priimti teisiamajam palankų sprendimą. Tiriant pranešimus apie nusikaltimus dažnai daromas spaudimas, kad baudžiamoji byla būtų iškelta arba ją kelti būtų atsisakyta. Spaudimas daromas pasitelkiant aukštesnio rango autoritetą, valdingai reiškiant nuomonę žodžiu, telefonu (raštu – itin retai). Prokurorų teigimu, visa tai yra susiję su politinių jėgų santykio pasikeitimu po priešpaskutinių rinkimų, nes laimėjusioji politinė partija darė nemažą įtaką, ypač rajonų lygmeniu. Prokurorai taip pat pažymėjo, kad bet kokią įtaką jiems galima daryti pasitelkiant aukštesnio rango prokurorus, žiniasklaidą, valdžios atstovus. Žiniasklaida arba kiti suinteresuoti asmenys pasirengę sumokėti už rūpimą (reikiamą) informaciją ir net nuolat mokėti trigubo tarnybinės algos dydžio atlygį už sistemingai teikiamą informaciją. Įtaką galima daryti bet kurioje byloje, kurioje pilietis arba privati įmonė bylinėjasi su valstybe (muitine, mokesčių inspekcija, Vyriausybe ir pan.). Dar vienas būdas daryti spaudimą prokurorui – rašyti nepagrįstus skundus Teisės departamentui, sudaryti komisijas ir organizuoti darbo patikrinimus ir pan.

Taigi dėl sudėtingų socialinių santykių prokurorų darbo bare prokurorui labai sunku būti savarankiškam ir principingam.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad prokurorus dažniausiai bandoma paveikti per įvairaus pobūdžio spaudimą, o ne papirkinėjant.

Prokurorai buvo paprašyti atsakyti į klausimą dėl korupcijos paplitimo mūsų visuomenėje pagal jų tirtų baudžiamųjų (arba kitokių) bylų medžiagą. Jie buvo klausiami, kuri dalis tirtų įvairaus pobūdžio bylų leido numanyti apie buvusius (arba esamus) korupcinius ryšius visuomenėje ne prokurorų atžvilgiu, o apskritai pagal šių bylų medžiagą.

Taigi 63,9 proc. prokurorų atsakė, kad nebuvo tokių bylų, iš kurių būtų buvę galima numanyti esant korupcinių ryšių visuomenėje. Tačiau vienas trečdalis prokurorų į šį klausimą atsakė teigiamai. Šiek tiek daugiau kaip vienas penktadalis prokurorų, atsakiusių apie korupcinius ryšius visuomenėje, nurodė jų esant tik keliose jų tirtose bylose, tačiau likusieji (beveik 10 proc.) prokurorų nurodė, kad korupcinių ryšių yra ne mažiau kaip dešimtadalyje arba daugumoje jų tirtų bylų.

Todėl galima numanyti, kad nemažai korupcinių ryšių visuomenėje egzistuoja už organizuoto nusikalstamumo (pagal dabartinę jo sampratą) veiklos sferos. Bet taip pat gali būti, kad su organizuotu nusikalstamumu gali būti susiję daugiau korupcinių ryšių, negu iš pirmo žvilgsnio atrodo. Čia reikalingi kokybiškai išsamesni socialiniai tyrimai. Tačiau, kita vertus, kaip jau

6 lentelė. Prokurorų tirtų įvairaus pobūdžio bylų dalis, leidusi numatyti esant korupcinių ryšių visuomenėje

Korupcinių ryšių visuomenėje paplitimas	Teisėjai		
	Abs. skaičius	Proc. nuo bendro skaičiaus	Proc. nuo atsakiusių į šį klausimą skaičiaus
1	2	3	4
Tokių bylų nebuvo	381		
Tik kelios bylos	131		
Maždaug vienas dešimtadalis	16	2,7	2,8
Vienas penktadalis	3	0,5	0,5
Vienas ketvirtadalis	1	0,2	0,2
Vienas trečdalis	7	1,2	1,2
Maždaug pusėje bylų	9	1,5	1,6
Dauguma bylų	5	0,8	0,9
Visose tam tikro pobūdžio bylose	12	2,0	2,1
Visi atsakiusieji į klausimą	565	94,8	100,0
Neatsakė	31	5,2	
Visi užpildžiusieji anketas (N)	596	100,0	

buvo minėta, korupcijos procesai visuomenėje, net jeigu jie reiškiasi ir ne kaip organizuoto nusikalstamumo būdai, vis vien nėra stichiški, neorganizuoti, o reiškiasi kaip tam tikri nuolatiniai, sistemiški ir dėsningi procesai visuomenėje. Taigi prokurorų vertinimai netiesiogiai nurodo organizuoto nusikalstamumo masto lygį, jo galimybes, taip pat sistemiškus ir dėsningus socialinius korupcijos procesus visuomenėje.

Išvados

1. Anoniminės anketinės apklausos metodu atliktas viktimologinis neteisėtų bandymų paveikti teisėjų ir prokurorų darbą Lietuvoje tyrimas. Anketas užpildė 55,5 proc. teisėjų ir 75,4 proc. prokurorų, kurie tyrimo metu ėjo šias pareigas Lietuvoje (2000 m.). Anketas užpildžiusių teisėjų ir prokurorų pasiskirstymas pagal amžių, lytį, darbo vietą ir darbo stažą atitinka jų statistinį pasiskirstymą pagal minėtus rodiklius.

2. Neteisėto poveikio per pastaruosius penkerius metus nepatyrė nuo 83,4 proc. iki 94,6 proc. užpildžiusių anketas teisėjų.

Maždaug kas aštuntas teisėjas asmeniškai patyrė grasinimų ir kėsinių papirkti.

3. Net 32,5 proc. teisėjų, besiremiančių nagrinėtomis bylomis, mano, kad korupcija Lietuvoje yra paplitusi. Dauguma šių teisėjų korupcijos atvejų nurodė esant tik keliose jų nagrinėtose bylose.

4. Neteisėto poveikio per pastaruosius penkerius metus nepatyrė nuo 84,4 proc. iki 96,1 proc. užpildžiusių anketas prokurorų.

Populiariausias neteisėtas poveikis, kurį patyrė prokurorai, yra grasinimai. Jų patyrė kas septintas prokuroras. Prokurorus bandoma paveikti darant jiems įvairaus pobūdžio neteisėtą spaudimą, o ne papirkinėjant. Tuo tarpu teisėjus dažniausiai bandoma papirkti.

Vienas trečdalis prokurorų, remdamiesi tirtomis bylomis, teigia, kad korupcija Lietuvoje yra paplitusi. Kas dešimtas prokuroras mano, kad korupciniai ryšiai būdingi ne mažiau kaip vienam dešimtadaliui – daugumai jų tirtų bylų.

Literatūra

1. Adamoli S., Di Nicola A., Savona E. U., Zaffi P. Organised Crime around the World. HEUNI. – Helsinki, 1998.
2. Aromaa K., Lehti M. Foreign Companies and Crime in Eastern Europe. – National Research Institute of Legal Policy. – Helsinki, Pub. No. 35. 1996.
3. The New European Criminology: Crime and Social Order in Europe, ed. by V. Ruggiero, N. South and J. Taylor. 1998.

Irregular Attempts to do Influence on Judges' and Prosecutors' Work (victimological Survey)

Assoc. Prof., dr. G. Babachinaitė
Law University of Lithuania

SUMMARY

Issues related to organised crime and its prevention are at present extensively analysed in Europe and other continents.

The article contains empirical results of the Survey of attempts at irregular influence on prosecutors' and judges' work in Lithuania. The questionnaire for this survey was prepared for international Finnish – Lithuanian research on matter, mentioned above. The kinds of irregular influence in this research were: attempts to bribe, threats, physical harm and attempts to blackmail.

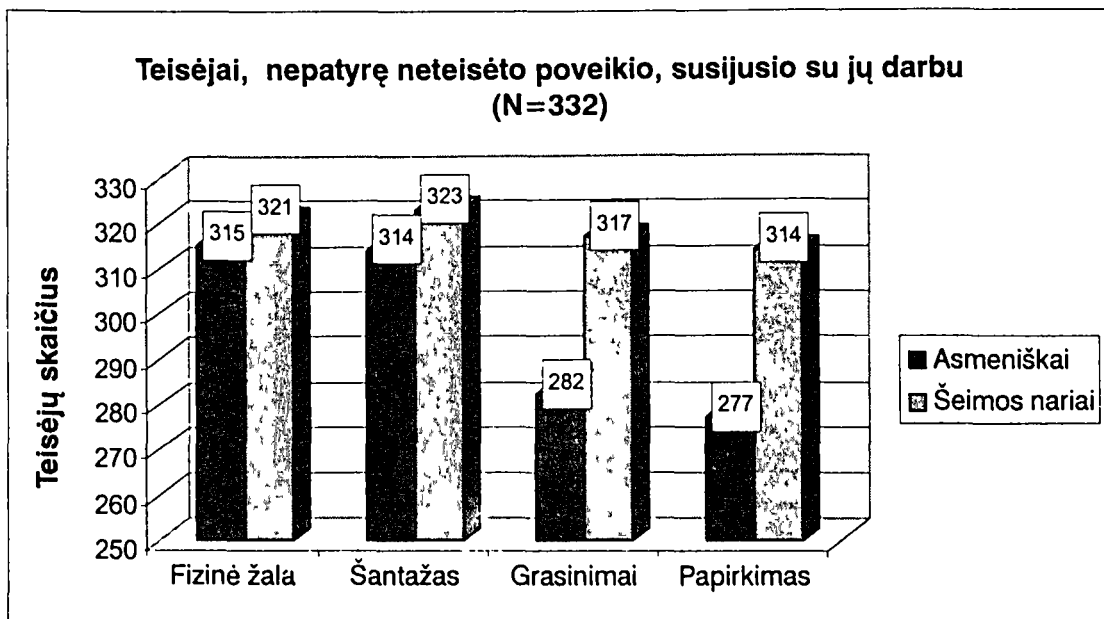
In Lithuania the questionnaires were filled in by 55,5 percent of the total number of judges and 75,4 percent of the total number of prosecutors, who held these posts during the 2000 Survey in Lithuania.

Between 83,4 percent and 94,6 percent of the judges, who filled in the questionnaires have not experienced irregular influence in the course of the last five years.

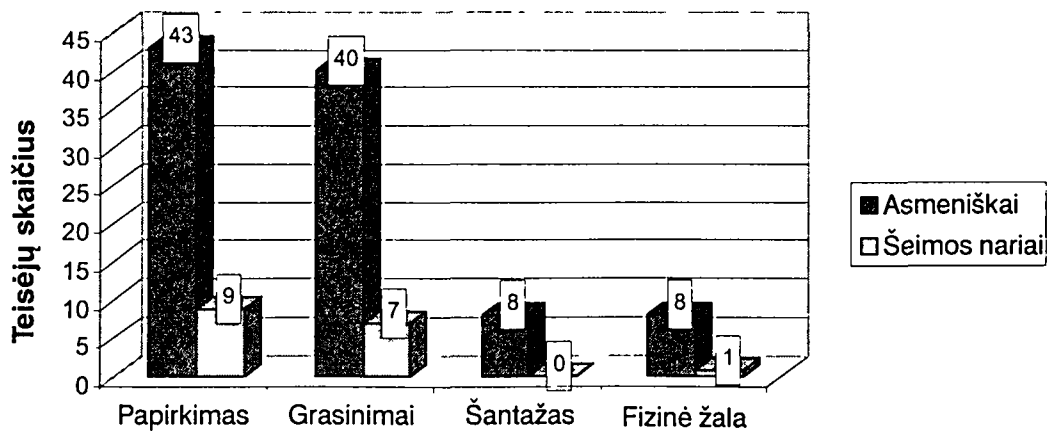
Between 84,4 percent and 96,1 percent of prosecutors, who filled in the questionnaires, have not experienced irregular influence in the course of the last five years.

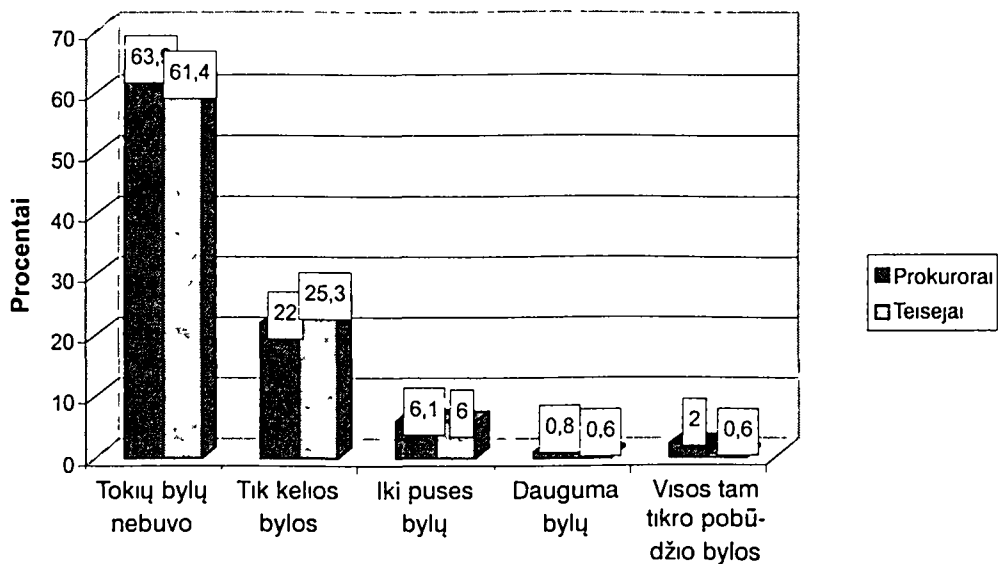
PRIEDAS. 5 diagramos.

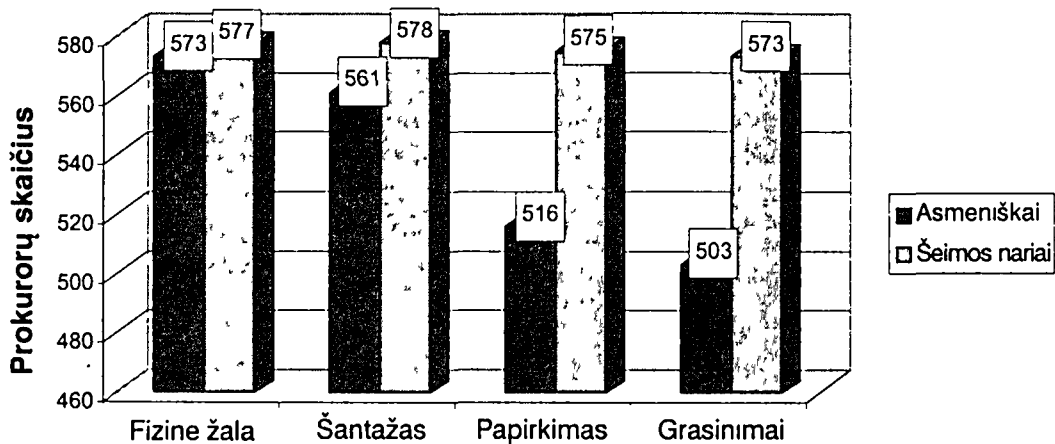
**Teisėjai, patyrę neteisėtą poveikį, susijusį su jų darbu
(N=332)**

Kuri tirtų bylų dalis susijusi su korupcija?

Prokurorai, nepatyrę neteisėto poveikio, susijusio su jų darbu (N=596)

**Prokurorai, patyrę neteisėtą poveikį, susijusį su jų darbu
(N=596)**

